

b) Járás játékos megoldással.
Oriásjárás
Törpejárás.

c) „Rendes járás!”

d) Az óra értékelése munka és fegyelem szempontjából.

e) Köszönés.
Elvonulás.

b) „Járás lábujjon, magastartással!”
(óriásjárás).
„Járás guggolásban csípőre tartással!”
(törpejárás).

c) Rendes járás.
„Helyben járás!” — a padsorok mellett (ülérend szerint) oszlopban.
„Osztály állj!” „Üljetek le!”

d) „Álljon fel Pista, Margit és Irén. Ők ma nagyon szépen dolgoztak. A gurulóátfordulást előre pontosan, a tanultak alapján, szépen mutatták be. A gurulás megindításakor közel volt a kezük a lábukhoz a talajon. Megdicsérem őket. Üljetek le!”
„Álljon fel Anna, Laci és Marika! A gurulóátfordulást hátra fegyelméletten és pontosan végezték. Ők is dicsőretet kapnak.”
„Osztály! Vigyázz!”
„A mai órán mindannyiőtök magartartásával elégedett vagyok!”

e) „Egészségtekre!” „Köszönjük!” „Fiúk! Az öltözésre kijelölt helyre induljatok!”
„Lányok! Üljetek le és öltözködjetek!”

PATAJ MIHALY
intézeti tanár

Hogyan rajzolunk a táblára?

Az oktatás szemléletességének elve, a tananyag megértése, tudatosítása és tartós megszilárdítása-szempontjából egyaránt jelentős. A szemléltetés fontosságával pedagógusaink tisztában vannak, de megvalósítását még ma is problémaként kezelik. A szemléltetésnek sokféle módja ismert elvileg, de a napi oktató munkában még mindig nagy hiányosságok mutatkoznak e területen.

Az utolsó két évtizedben valahogy elhanyagoltuk a rajzi szemléltetést. Nevelőink, néhány tiszteletreméltó kivételtől eltekintve, általában húzódoznak akrétától. Az izlésesen és sok illusztrációval ellátott tankönyvek sokat segítenek e tekintetben, de nem pótolhatják a rajzi szemléltetést. A tárgyi szemléltetés eszközeinek beszerzése, legyen az bármiféle, kitömött állat, makett, nagy utánjárást igényel. Egy-egy szemléltető kép kikeresése a lexikonból, vagy éppen elkészítése sok időt igényel. Természetesen nem mellőzhető ez sem, főleg nem a konkrét valóság bemutatása. Az oktatás természetéből adódik az az igény, hogy egy-egy nagyobb szemléltető eszköz mellett minden órán szükséges a sokféle apró kérdés megvilágosítására, fogalom tisztázására (szükség van) a rajzi szemléltetés is, de szükséges a költemények és olvasmányok tárgyalásánál is. Szinte nélkülözhetetlen a bemutatás a környezetismeret és beszélgetés tanításánál a fogalmak tisztázásához, számolás és mérésben a szóveges feladatok szemléltetéséhez, fogalmazás tanításában a kedély és érzelmvilág neveléséhez. Ennyi szükséges szemléleti anyagot előre beszerezni, alkalmazni nagyon nehéz volna. A táblai rajz viszont szinte egymagában képes mindezt a feladatot megvalósítani: Mindig kéznél van, mindenkor alkalmazható, azt adja, amit a pedagógus éppen nyújtani akar. Ha a pedagógus csak elfogadhatóan is rajzol, akkor hatalmas segítséget nyer oktató munkája sikeres megvalósításában. A táblai rajz azzal, hogy a lényegest kiemeli, egyben a legtöbbet is adja. A jó táblai rajz

nagyon közel áll a gyermek szemléletmódjához, a fontosat kiemeli, hangsúlyozza, a lényegrelelent, mellékeset elhagyja, elhanyagolja. Gondoljunk csak kis tanítványainkra! Milyen mohón lesik a kezünk nyomán kialakuló, (az ő) lelkivilágukhoz oly közel álló rajzokat. A gyermekek is nagyon szeretnek rajzolni. Nagy érdeklődéssel figyelik a nevelő ilyen tevékenységét, és már ez maga, szinte biztosítja az oktatás sikerét.

A táblai rajz jelentőségével nagy, szinte pótolhatatlan szerepével a gyakorló pedagógusok többsége tisztában van. Ezzel a meggyőződéssel szemben mégis aránytalanul kevesen és ritkán rajzolnak a táblán. Felmerül a kérdés, hogy mi ennek a szomorú ténynek az oka?

Még rajzolni tudó pedagógusok közül is többen azért nem használják a táblát, mert az nagy idővesztéssel jár. Közismert, milyen sok tennivaló van az órán; ha még egy-két rajzot is elkészít a pedagógus, akkor menthetetlenül felborul az óra időbeosztása. Az előző nap délutánján, vagy az óráközi szünetben elkészített táblai rajznak sok objektív és szubjektív oka van.

A másik akadályozó tényező az, hogy a nevelők jó része úgy gondolja, nem rendelkezik olyan átlagon felüli rajzkészséggel, hogy képes lenne a táblai rajz követelményeinek megfelelni. Mind a két álláspontnak közös eredője az a reális, de nyíltan ki nem mondott feltetelezés, hogy a táblai rajznak szemléletes és lényegrelelent adó jellege mellett főleg gyorsnak, szinte a magyarázat, a beszéd menetét kísérőnek, azzal egyidőben elkészülőnek kell lennie. Márpedig az egészen különös és olyan magas követelménynek tűnik a pedagógus előtt, hogy önkénytelenül is visszariadnak, visszalépnek a táblai rajz használatától. Pedig ez a kérdés megoldható, nem is különösen nehezen és hosszadalmasan. A megoldás módja a táblai sémajajzolás technikájának elsajátítása. Ha a sémák használatában megfelelő gyakorlással a készség fokát elértük, hamarosan meglepő változásokat valósíthatunk meg.

A kockolójában, a perspektíva rajzolásában eddig bizonytalankodó és lassan rajzó nevelők jól és gyorsan rögzítik a táblára a legnehezebb sémákat, jeleneteket is, pl. dolgozó embert, lovat, tehenet, kutyát, tájat épületekkel, közlekedési eszközökkel. A feladatok táblai absztrahálása, vagyis a sémák létrehozása szakembereknek is komoly feladatot jelent, sok tapasztalatot kíván. De az alapos elemző munka eredményeként kialakított sémák átvétele, használata már nem okoz különös nehézséget.

A következőkben röviden ismertetjük a táblai absztrahálás, a sematikus rajzolás lényeges ismérveit.

Ahhoz, hogy kifejező, a lényegrelelent világosan bemutató rajz készülhessen el a táblán rövid idő alatt, a rajzolást le kell egyszerűsíteni, rövidíteni. Az ábra leglényegesebb vonásait absztrahálni kell és egyben egyszerűsíteni úgy, hogy a rajz bár nagyon kifejező maradjon (a lényeges jegyek alapján), mégis egyszerűen és gyorsan legyen megvalósítható. Az így absztrahált tárgy sematikus rajza azonban mégis tartalmazza az összes lényeges tulajdonságokat. Ennek az ellentétes követelménynek a megvalósítása nem kis feladat, ezért kíván a sémák létrehozása hosszas kísérletezést és tanulmányozást.

A lerajzolandó tárgy lényeges jegyeinek absztrahálását kifejező, de sematikus ábrázolására szeretnénk néhány példát az alábbiakban bemutatni.

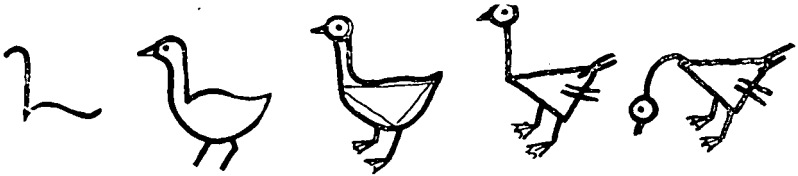
Háziállataink közül gyakran kerül a táblára a gyermekek kedvence, a hápogó kacsja. Rajzunknak olyannak kell lennie, hogy az a kacsja összes lényeges vonásait tartalmazza. A kacsja sémáját a nem lényeges vonások elhagyásával és legkevesebb, de legjellemzőbb jegyek kiemelésével olyan egyszerűvé és mégis kifejezővé kell tenni, hogy a gyengébb rajzkészségű nevelők is különösebb nehézség nélkül ábrázolhassák. A sémajajz készítőjének éppen ezért nagyon jól kell ismernie a test csontvázát, szerkezetét, formáját. Tisztában kell lennie az állat testtartásával, mozgásával. Azt is ismernie kell, hogy miért és hogyan emelkedik fel a vízszintestől a kacsja testének tengelye.

Ismernie kell azt is, hogy az állatnak azért kell a fejét hátra vetnie, hogy a test súlypontja a meglehetősen hátul levő lábakra essék. A kacsja alakja, az állat úszó életmódjához megfelelően csónakhoz hasonlít. Az egyszerűsítéshez tehát a hosszúkák ellipszis felel meg

a legjobban. A fej tojásdad alakja, az „s” betűt ívelő nyak, majd a lábak jó elhelyezése után jellegzetes sémarajzot kapunk, amely mentes a művészi ábrázolás minden jegyétől, a térbeliségtől, anyagszerűségtől, fény-árnyéktól, színektől stb.

A kapott sémát különböző helyzetben — úszó, ülő, ivó, pihenő stb. — mozgathatjuk. Megjegyzendő, hogy az absztrahálás végső fokon nemcsak ellipszis megoldásban juthat kifejezésre. Készíthetünk pl. téglalap, vagy háromszög sémát is, lényeg a felismerhetőség.

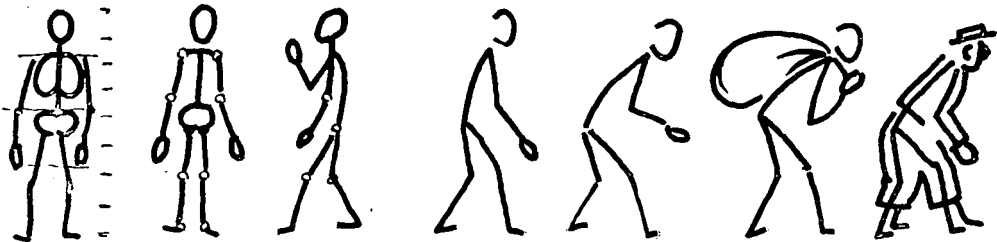

Vizsgáljuk meg azt is, hogy hogyan kell a táblára felrajzolni a kapott sémát. Háziállataink közül tantervi anyagunk a *szarvasmarha*, legyen az olvasmány, vagy beszélgetés tárgya. Az oktatás során a szarvasmarha életmódjával kapcsolatosan sor kerül testalkatának megvizsgálására is. Növényevő természetűe testméretéhez viszonyítottan is nagyméretű hasban jut kifejezésre. (Ez alatt felrajzolendő a téglalap a táblára.)

A lábak rövidek, elég nehézkesen mozognak, a has vastagságánál nem nagyobbak, a legelésző életmódhoz formálódtak. (Ekkor a nevelő néhány vonással jelzi a lábak hosszát, alakját.) A fej ritkán emelkedik a magasba, a nyak rendszerint a gerinctől lefelé ível. (Amíg erről beszélgetnek, a nevelő egy lefelé ívelő vonallal jelzi a nyak irányát, a végére pedig egy téglalap alakú fejet helyez szarvakkal és fülekkel együtt. Végül a pamacszerű fark kerül a táblára, mindez színes krétával.) A tehén sémarajza mellé felrajzolhatjuk az istállót, a silógödöröt, az elektromos fejőberendezést, a tejtermékeket: vajot, sajtot, túrót, tejfölt, a tejszarnokot, a tejskocsit stb.

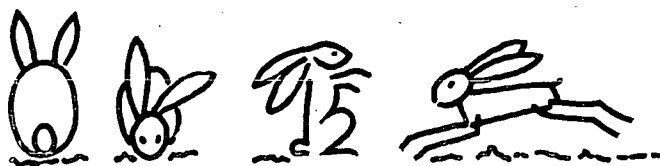
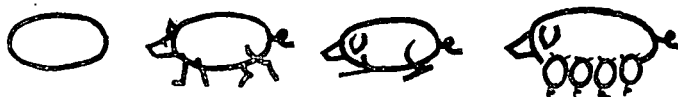
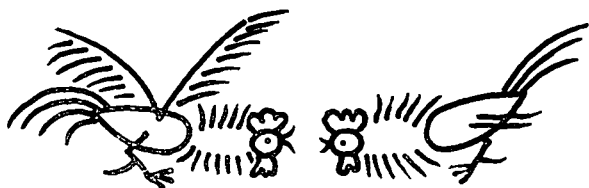
A rajzolás tehát együtt halad az oktatás menetével, attól egyáltalán nem marad el. A nevelő a tábla mellől irányítja az osztály munkáját. Közben kinyújtott karral rajzol oldalt állva, hogy a tanulók lássák a rajz kialakulását, és a megbeszélés során is erőteljesen hangsúlyozott lényeges jegyeket sematikus, vagyis könnyen felismerhető formában az oktatással

egy időben szemlélhessék is. Az ismeret felfogása, megértése és rögzítése így sokkal biztosabb és szilárdabb lesz. Ezzel a megoldással a gondolati, az elvont megismerést, a fogalmi síkon végzett oktatást erőteljesen alátámasztja és megerősíti a konkrét, szemléletes tényanyag-nyújtás.

A mellékelt ábrákon néhány séma látható, főleg a fák és az állatok világából. Majdnem minden táblai rajzon szerepel az ember alakja is. Az ember sémarajza meglehetősen vitatható.

A Tirpák-féle szemléltető képeken gyakran szerepel a pálcika-ember és nagyon alkalmas határozott mozdulatok kifejezésére. Ezt a sémát feltétlenül fel kell használni, de még léphe-
rünk egyet a valóság felé. A csontváz pálcika-sémát kissé testszerűbb ábrázolással a mellé-
kelt ábrán bemutatott könnyen rajzolható sémát kapjuk.

A mellékelt ábrák tipikus rajzi témákon szemléltetik a sematizálás főbb törvényszerű-
ségeit. A sémák kialakításának bemutatása mégis tanulságosnak tűnik, mert rávilágít az
absztrahálás, az egyszerűsítés leglényegesebb eljárásaira és ösztönzést nyújt egyéni próbál-
gatásra is.

Ezt a gyűjteményt kiegészítve különböző használati tárgyak és közlekedési eszközök
sémáival, kellő gyakorlás után, könnyen készíthet a nevelő olyan táblai rajzokat, amelyek
oktató-nevelő munkáját sokkal színesebbé és ezáltal eredményesebbé tehetik.

